

Siirtokarjalaisten maisemakäsitykset

K i r s i N i u k k o

Siirtokarjalaiset ovat tietoisesti säilyttäneet sotaa edeltävän, sotien välisen ja jatkosodan päättymisen aikaisista muistoista rakentuneen kuvan Karjalasta. Muistojen keskeinen tematiikka liittyy Karjalan maisemiin ja siellä sijainneisiin tärkeisiin paikkoihin. Kotiseudun menettämisestä johtuneiden traumojen lisäksi myös sotavuosien kokemukset ovat muokanneet siirtokarjalaisten suhtautumista luovutettuun Karjalaan. Ehkä nostalgian ainekset ja huoli tulevaisuudesta elivät jo ennen kuin Karjalasta jouduttiin luopumaan.¹ Rajaseudun asukkainahan karjalaiset olivat pitkään olleet tietoisia rajojen siirtymisen mahdollisuuksista. Niinpä pelko kotiseudun menettämisestä kyti jo ennen viimeisten sotien puhkeamista. Silti lähes koko Karjalan maakunnan joutuminen Neuvostoliitolle oli järkytys, ja sitä seurannut asuttamisaika koko olemassaoloa huojuuttava kokemus. Uuden elämän ja identiteetin rakentamisen peruslähtökohtana oli tietoinen pyrkimys säilyttää muisto Karjalasta.

Sodan jälkeen kehittynyttä siirtokarjalaisten muistelukulttuuria tuki, paitsi evakuoitujen karjalaisten suuri joukko ja jälleenrakennuspolitiikka, myös uuden asuin ympäristön luomat sosiaaliset paineet sekä kenties myös ”karjalaisen heimoaateen” uudelleen muotoutumisen tarve. Voimavaraksi nostettiin usko karjalaisuuden erityisluonteeseen; karjalaisuus haluttiin nähdä jopa topeliaanisessa ja kareliaanisessa hengessä poikkeuksellisenä osana suomalaista hengenperintöä. (Häyrynen 2004, 28-29.)

Karjalaista muistelukulttuuria alettiin sodanjälkeisten vuosikymmenten aikana kehittää tietoisesti 1800-luvulla syntynyttä kareliaanista ajattelua hyödyntäen. Perustana tälle sodanjälkeiselle uskareliaaniselle ajattelulle olivat siis jo yli sata vuotta aikaisemmin luodut käsitykset Karjalan erityisasemasta suomalaisen kansallidentiteetin syntyprosessissa. (Ks. esim. Häyrynen 2004, 23-32; Fingerroos 2004, 127-128; Paasi 1996, 79-90.) Monet tunnetut taiteilijat, valokuvaajat ja kirjailijat kehittivät niin tuolloin kuin sotien jälkeenkin mielikuvia Karjalasta. Myös moni ”tavallinen” siirtokarjalainen muistelija seurasi heidän esimerkkiään. Niinpä erilaiset muistelmat, valokuvateokset ja historiankirjoitukset ovat alusta lähtien olleet osaltaan rakentamassa siirtokarjalaista maisemakuvaa ja kollektiivista mielenmaisemaa. Laajuudestaan huolimatta karjalaisten muistelijoiden joukko jäi kuitenkin virallisen hyväksynnän ulkopuolelle, sillä julkinen keskustelu Karjalasta oli lähes kokonaan kiellettyä. Muistelukultuurista kehittyikin moni-ilmeisyydessään myös osittain eräänlainen virallista Karjala-politiikkaa kritisoiva vastakulttuuri, jonka nostalgiseen, utooppiseen ja myyttiseenkin ajatteluun sisältyi myös poliittisen kritiikin piirteitä. (Paasi 1996, 278-179.)

Mielenmaisema ja maisemantutkimus

Siirtokarjalaisen maisemamielikuvat merkityksellistävät menneisyyden elinympäristöä ja antavat sille erilaisia tulkintoja ja selityksiä nykyajasta käsin. Jorma Kalelan mukaan ihminen

hallitseekin nykyistä elinympäristöään historian, ”menneen todellisuuden” kautta (Kalela 2000, 11). Mielen maisema muokkautuu ja tarinoituu sen mukaan kun sillä on merkitystä yksilön tai yhteisön nykyisyyden kannalta.

Muistamalla paikat, joissa on kulkenut, elänyt ja asunut, pystyy myös muistamaan niihin liittyviä tärkeitä tapahtumia ja linkittämään kokemuksensa osaksi yhteisön näkymätöntä tarinaa (Ryden 1993, 82). Mentaalista maisemaa voi myös kuvata koetuista paikoista koostuvaksi kontekstiksi, josta käsin uusia paikkoja ja maisemia tulkitaan. (Karjalainen 1995, 26-27; Salmi 2001, 142.) Vaikka mielenmaisema onkin subjektiivista todellisuutta, yksilö tarvitsee kokemustensa tueksi samalla tavoin ajattelevaa yhteisöä toistamaan, ymmärtämään ja uskomaan omia kokemuksiaan (Lowenthal 1996, 196). Lapsuuden maisemia useat tutkijat kutsuvat eräänlaisiksi arkkimaisemiksi, joiden läpi myöhemmin koetut maisemat nähdään. Niistä muodostetut mielikuvat ovat kiteytyneitä ja säilyvät myöhemmin koetun vertailukohtina. (Salmi 2001, 142; Granö 2000, 155-156.)

Maisemantutkimuksen humanistisen ajattelutavan mukaan maisemaa sinänsä ei ole ennen, kuin se ikään kuin tapahtuu katsojan silmissä ja mielessä. Maisema ymmärretään maisemakokemuksista muotoutuneista muistoista ja paikkoihin linkittyneistä tapahtumista koostuvaksi kokonaisuudeksi, jossa ulkoinen paikka ja mielen maisema sulautuvat yhdeksi kokemukseksi. Näkymätön, sisäinen maisemakäsitys ohjaa maiseman kokijan näkemyksiä. Sen vuoksi muistettu maisema on väistämättä toisenlainen kuin virallisen historian tai karttojen luoma kuva maisemasta tai luonnontieteen näkökulmasta luonnehdittu maisemakäsitys. (Häyrynen 2004b, 56; Raivo 1995, 4-5.)

Maisematutkimuksessa muistin ymmärretään kiinnittyvän henkilökohtaiseen kokemiseen liittyviin maiseman kohtiin, joiden kautta ihminen rakentaa ja tarinoi elämäänsä. Mikään maisemankokemus ja havainto ei kuitenkaan ole puhdas, vaan se on aina sidoksissa kulttuurisiin ja yksilön omiin näkemistapoihin. (Karjalai-

nen 1995, 29.) Maiseman kanssa dialogisessa suhteessa olevaa paikallista asukasta Edward Relph kuvaa maisemasta osalliseksi (*insider*) ja dialogia tuntematonta ulkopuoliseksi (*outsider*) (Relph 1986, 49-50). Paikan tuntemusta sekä paikkoihin liittyvien tunnesidosten merkitystä tutkii myös Yi-Fu Tuan teoksessaan *Sense of Place* (Tuan 1997). Paikat ovat siis koettuja, ja suhde niihin muodostuu tunteenomaiseksi. Paikan mielikuvia voidaan muodostaa myös kaukana fyysisestä maisemasta muistelemalla, jopa kuvittelemalla. Maisemakäsitykset muodostuvat silti aina suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, elämismaailmaan ja muun muassa aikakauden vallitseviin poliittisiin ja sosiokulttuurisiin ajattelutapoihin. Tästä voidaan pitää osoituksena esimerkiksi siirtokarjalaisten ja Karjalan nykyisten asukkaiden erilaisia näkemyksiä luovutetun Karjalan maisemista (Hakamies 2004; Laine 2004, 31-32).²

Yhteisön tarinoima menneisyys

Tutkijoiden mukaan muistaminen ja menneisyyden tapahtumista kertominen ei tarkoita asioiden ja paikkojen jäsentymistä todellisten tapahtumien kulun mukaiseen kronologiaan vaan uudenlaiseen, tarinoituun järjestykseen, muistajan – yhteisön – kannalta merkitykselliseen muotoon ja juoneen. (Sintonen 2002, 45-50; Hovi 2004, 2-4.) Juonen tai juonentamisen tarkoitus on rakentaa yhteisön tai yksilön tarina mielekkääksi kokonaisuudeksi. Elämän ja historian tapahtumathan eivät itsessään muodosta juonta, vaan elämä koostuu erillisistä episodeista, joista ihmisen mieli rakentaa mielekkäitä kokonaisuuksia. Elämän episodimaisuuden ja hajanaisuuden kokemuksen on jäsenyttävä selkeäksi, jotta olemisen kokemuksesta tulisi mielekäs.³ Muistin tehtäväksi puolestaan katsotaan tiedon järjestäminen merkitykselliseen muotoon turhaa poistaen ja muistajan – yksilön tai yhteisön – kannalta mielekkäitä kokemuksia säilyttäen. (Hyvärinen 2004, 321; Sintonen 2002, 45-50.) Muistin rakentamat mielikuvat eivät siis kerro ”objektiivista totuutta” eivätkä kuvaa

todellisuutta sinänsä. Muistelemalla esimerkiksi siirtokarjalaiset kuvaavat kollektiivisen muistin konstruoimaa käsitystä maisemasta. Muistojen rakentuminen tapahtuu myös aina nykyhetkestä eli muisteluhetkestä käsin. (Peltonen 2002, 19.)

Muistamista pidetään sekä yksilöllisenä että yhteisöllisenä kokemuksena. Muisti kannattelee yhteisöä, ryhmää ja niiden rakenteita. Niillä on omat muistisääntönsä. (Halbvachs 1992, 34.) Yhteisön muisti sisältää monikerroksisia aineksia, myyttisiä, historiallisia, kansallisia, poliittisten tapahtumien, myös erilaisten sosiaalisten rakenteiden ylläpitämää muistia, perheiden ja sukujen sisäistä muistitietoa omasta ryhmästään. (Halbvachs 1992, 22, 33, 38-40.)⁴ Kansanperinnekin on osa yhteisön muistia, jossa perinteenlajeilla (sadut, kertomukset, taitat, itkuvirret jne.) on omat funktionsa ja yhteisölliset toimintamekanisminsa. Perinteenlajeilla on myös tietty tehtävä maisemäkäsitysten säilymisessä ja periytyemisessä. Marjut Huuskonen osoittaa väitöskirjassaan porosaamelaisen Talvadasin kylän säilyttäneen vuosisataista perimätietoa ympäristöstään ympäristökertomuksiksi kutsuissa tarinoissa, jotka edelleen elävät paikallisten asukkaiden muistissa. Kertomusten sisältö linkittyy eletystä ympäristöstä edelleen löytyviin maisemaelementteihin kuten puihin ja kulkureitteihin. (Huuskonen 2004, 178-205.)

Näkymättömän maiseman kartografiaa käsittelevässä teoksessaan Kent C. Ryden kuvaakin paikallisen asukkaan paikan tuntemusta ja paikoista kerrottuja tarinoita eräänlaiseksi apukartaksi. Paikkaa tuntevan ihmisen näkemys maisemasta on toisenlainen, kun suhtautumista maisemaan ohjaa näkymätön, koettu tai peritty tieto paikkoihin liittyvistä tapahtumista ja entisistä elämäntavoista. Paikallinen asukas toimii ikään kuin oppaana ulkopuolisille sekä avaa ja syventää ”litteän”, ”historiattoman” maiseman kokemusta sekä jäsentää yhteisön ja maiseman välistä suhdetta ja yhteisön rakenteisiin muotoutunutta ihmisen ja luonnon välistä dialogia. (Ryden 1993, 248.)

Paikallista tietoa maisemasta voidaan esittää monin tavoin, niin kertoen kuin erilaisten mentaalisten karttojen avulla. Mentaalinen kartografinen ilmaisu voi olla sekä puhuttua että piirrettyä. Ryden kirjoittaa kartan kanssa miestiskelystä, tutkiskelusta, jonka kautta tapahtuu kartan, paikan ja sanojen yhteensulautuminen. Maiseman hyvin tunteva ei välttämättä tarvitse karttaa, vaan hylkää sen ja sen sijaan ”kertoo paikat”, kääntää ne puheeksi. (Ryden 1993, 52.) Mentaaliset kartat voivat olla jopa laulettuja kuten Australian aboriginaalien laulupolkukulttuurissa, jossa maaomistukseen ja perittyihin reviiireihin liittyvän kartografisen tietoa hahmotetaan ”laulettuun kartan” avulla. Maisemassa näiden karttojen sisällöt eivät ole hahmotettavissa sillä konkreettista maanomistusta ei tunneta. (Ks. Chatwin 1988; Ryden 1993, 44 -45; Peltonen 1999, 100.) Maastoon ei ole merkitty rajoja, eivätkä alkuperäiset asukkaat ole rakentaneet sinne mitään. Tieto rajoista ja maiseman ja yhteisön välisestä suhteesta on siis näiden laulunpätkinä esitettävien karttojen ja ne tuntevien alkuasukkaiden muistissa. Fyysinen kosketus maisemaan ei ole välttämätön. Bruce Chatwin (1988, 17) kuvaa näin perittyjen laulukarttojen välittämää maisemäkäsitystä kirjassa *Näkymättömät polut*: ”jokaisen toteamisen esi-isän uskottiin maan halki matkatessaan sirotelleen jalanjälkiinsä sanoja ja nuotteja ja että nämä unipolut kulkivat kautta kauimmas hajaantuneita heimoja yhdistävinä teinä”.

Siirtokarjalaisten maisematulkinnoissa voisi niinikään ajatella olevan kysymys muistojen muodossa säilytetystä maisemasta, kun fyysinen paikkasuhde puuttuu eikä kiinteään maanomistukseen enää ole mahdollisuutta. Entiset kylät ja niiden rakennukset on saatettu kokonaan purkaa, eikä jäljellä olevista maiseman rakenteista enää pysty hahmottamaan vanhaa asuinympäristöä. Maisema ja entiset kotipaikat ”omistetaan” ja rajataan tuottamalla kartografista kerrontaa muistojen, muistelukirjallisuuden ja maisemista säilyneiden fragmenttien, esineiden, valokuvien sekä kotiseutumatkailun pohjalta. Nyky-Karjalan maisemassa kertomuksissa kuvatut paikat eivät

kuitenkaan näy eivätkä ole ulkopuolisen löydetävissä. Sitä miltä mielen maiseman kuvaaminen ulkopuolisesta vaikuttaa, voisi havainnollistaa *Näkymättömistä poluista* poimitulla lyhyellä vuoropuhelulla:

”Voimmeko me mennä etsimään unipolkuja? Tuolta ulkoa nimittäin? Niin kuin Ayers Rockista? Jostain muualta”

”He voivat”, rouva Lacey sanoi. ”Te ette”

”Tarkoitatteko että ne ovat näkymättömiä?”

”Teille. Heille eivät.” (Chatwin 1988, 32.)

Nykypäivän siirtokarjalaiskulttuurissa on kysymys menneisyyden tilan säilyttämisestä ja menetetyin kotiseudun muistoa ylläpitävästä monipuolisesta toiminnasta, historiakulttuurista, jolle Hannu Salmen mukaan on olennaista yhteisön keskuudessa harjoitettavat muistelukäytännöt. Siirtokarjalaisten kohdalla kenties tunnetuimpana muistelukäytäntönä voisi pitää kotiseutumatkailua. (Salmi 2001, 143.)⁵

Siirtokarjalaisten muistelukulkuuri muotoutui yhteisölliseksi, sillä asutusajan henkinen kulttuuri rakentui pitkälti erilaisten yhteisöllisten selviytymisstrategioiden varaan. Tärkeää tässä toiminnassa olivat yhteinen trauman käsittely ja jälleenrakennusajan talkoohenki, jotka tukivat uudenlaisten yhteisöllisten traditioitten muotoutumista ja karjalaisen kulttuurin jatkuvuutta. Samalla yhteisöllisyyden kokemus tuki maisemamuistoihin keskittyvän muistelukulkuurin kehittymistä. Näin syntyneet kollektiiviset maisemakäsitykset linkittivät yksilön henkilökohtaiset kokemukset osaksi sodan jälkeen rakentunutta siirtokarjalaisyhteisöä.

Yhteisöllinen toiminta ei tietenkään koske kaikkia siirtokarjalaisia ja heidän jälkeläisiään, sillä suureen joukkoon mahtuu monenlaisia intressejä. Osa evakoista ei kyennyt muistelemaan sodan tuskallisia tapahtumia, kun taas osalla ei ollut tarvetta pitää yllä Karjala-muistoja, vaan he halusivat keskittyä uuden elämän rakentamiseen uudella paikkakunnalla. Silti suuri osa siirtokarjalaisista koki oman perheen ja lähiympäristön keskuudessa tapahtuvan yhteistyön sekä yhdis-

tys- ja järjestötoiminnan elintärkeäksi omalle sopeutumiselleen. Vaikka valtakunnallisen tason toimintaakin oli, suuri osa toiminnasta keskittyi kuitenkin hyvin pienimuotoisten ryhmittymien, kyläyhdistysten, ompeluseurojen ja paikallisten marttayhdistysten, ympärille, joiden tärkeänä tavoitteena oli myös oman kotiseudun ja kodin muiston säilyttäminen.

Karjalamuistojen säilyttämistä ohjaa myös muistin politiikaksi kutsuttu valikoiva ote, jonka piirteitä voi kansallista ja yksityistä muistelua tutkailemalla havainnoida (Peltonen 2002, 13, 16). Tunnepitoinen aines karsittiin virallisesta muistelukulkuurista kokonaan. Jäljelle jäi aineelliseen ja henkiseen korkeakulttuuriin keskittyvä toiminta. Kaupaus ja takaisin haikailu ei sopinut valtion viralliseen Karjala-politiikkaan. Yksityisten siirtokarjalaisten maisemamuistojen muotoutumiseen sen sijaan vaikuttivat alusta lähtien voimakkaasti yksilön elämää ravisuttaneet, tunneperäiset kokemukset niin sodan aikana kuin sotien jälkeisenä asuttamisaikanakin. Näiden kokemusten muistelusta alkoi vähitellen rakentua siirtokarjalaisten muistin paikka -kulttuuri. Siirtokarjalaisten maisemakäsityksiä ja muistin paikka -kulttuuria pohdittaessa on tärkeää huomioida, että siirtokarjalaisten kohdalla suhde paikkaan muodostuu vailla kosketusta Karjalaan. Kysymyksessä on muistojen ja niihin liitettyjen merkitysten kautta rakentunut maisemakäsitys, jota pohdiskellessaan tutkijat ovat havainnoineet myös utooppisen ajattelun piirteitä. (Paasi 1996, 276-278, Fingerroos 2004, 125-139.)

Muistin paikat

Ranskalaisen historianutkija Pierre Noran kehittämä muistin paikka -tutkimus tähdentää paikkojen merkitystä historian tapahtumien muistamisessa. Muistin paikka -käsitteen alkuperäinen, ranskankielinen termi *lieu de mémoire* kuvaa laajemmin menneisyyden yhteiskuntaa symboloivia, sekä materiaalisia että ei-materiaalisia elementtejä. Näin muistin paikat eivät siis tarkoita vain maiseman paikkoja vaan esimerkiksi erilaisia menneistä aikakausista

ja yhteiskunnista historiallista tietoa sisältäviä instituutioita, kuten museoita ja arkistoja. Noran mukaan muistin paikoiksi voidaankin kutsua paikkoja ja instituutioita, joilla on kansan tai jonkin ryhmän kannalta symbolista arvoa ja jotka säilyttävät tietoa yhteisön tapahtumista. Paikkojen symbolinen merkityssisältö saattaa muuttua, mutta paikan yhteisöllinen merkitys säilyy siitä huolimatta. Näin aikojen kuluessa paikka sinänsä muodostuu ryhmälle tärkeämmäksi kuin siihen liittyvät tapahtumat eikä alkuperäinen tapahtuma enää välttämättä ole merkittävä. (Nora 1996, 1-21.)

Suomalaiset muistin paikka -tutkimukset ovat nostaneet esiin tärkeän tutkimuskohteen, unohtettujen kansanryhmien muistin paikat, joihin liittyy ryhmää koossapitävää muistitietoa. Paikat eivät enää ole merkityksellisiä ulkopuolisille, sillä niihin liittyvät tapahtumat ovat unohtuneet, jopa unohtettu tietoisesti, tai niiden ei ole lainkaan sallittu tulla muiden tietoisuuteen. (Peltonen 2002, 16.)⁶ Siirtokarjalaisten muistin paikka -kulttuuriin liittyvistä muistelukäytännöistä merkittävimmäksi on muodostumassa kotiseutumatkailu luovutetun Karjalan alueelle. Sukupolvien aikana muistelun luonne on vähitellen muuttunut traumaattisista muistoista enemmän maisemamuistojen säilyttämiseen liittyviin muistelukäytäntöihin.

Koska seuraavien sukupolvien kohdalla ei enää ole kysymys omakohtaisesta kokemisesta, Karjalaan kohdistuva ajattelu on muuttanut tulkintojen sisältöä. Kun evakkosukupolvi muistelee entisiä kotipaikkojaan kaivaten ja surren, myöhemmät sukupolvet puolestaan kokevat kaipausta tuntematta kiinnittyvänsä muistelun kautta sukupolvien ketjuun. Päälimmäisinä kokemuksina saatetaankin tuntea löytämisen iloa ja juurille paluun tunnetta. Moni karjalaisen jälkeläinen kutsuukin kotiseutumatkailua ”mummulassa käymiseksi”.

Karjalaisten muistin paikka -kulttuuri on muotoutunut sodan jälkeen erityisesti kotiseutumatkailun vaikutuksesta. Kun ensimmäiset luovutetulla alueella käyvät siirtokarjalaiset järkyttyivät näkemästään (Paasi 1996, 281-282),

nykyinen kotipaikalla käyvä matkailija avaa entisen kotinsa portailla samppanjapullon, raivaa pensaita, hakee muistoksi vettä kotilähteestä ja jopa istuttaa perunoita entiseen perunapelloon.

Kotiseutumatkat muistelun käytäntönä

Siirtokarjalaisten luomaa kulttuuria voidaan pitää historiakulttuurina, joka keskittyy mikro- ja henkilötason historian tapahtumiin. Se on Jorma Kalelan määritelmän mukaisesti arjen tapahtumista muotoutunutta, mikrotason historiankirjoitusta, jonka tapahtumien keskiössä ovat menneen ajan yhteiskunta ja sen jokapäiväinen elämä (Kalela 2000, 38). Elämän juonentamista, tapahtumien tarinoitumista ja elämäkertomuksia tutkivan Matti Hyvärisen (2004, 2-3) mukaan toiminnasta kertovasta tarinasta tulee malli kertomusta seuraavalle toiminnalle, jonka tuloksena kertomusta on mahdollista myös elää.

Siirtokarjalaisten muistelukäytäntöihin liittyvä toiminta esiintyy sekä yhteisöllisellä että yksilötasolla. Tyypillisesti karjalaisten muistelu tapahtuu perhe- ja sukuyhteisöjen muodostamis- ja ryhmissä, jotka ylläpitävät suvun muistoja entisestä kodista ja kotikylästä. Luovutettuun Karjalaan suuntautuva matkailu on viimeisten vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana vakiinnuttanut asemansa osana muistelukulttuuria. Matkat tehdään yhdessä, ja niitä myös muistellaan yhdessä. Seurojen tarinailloissa esitetään matkoilla kuvattuja videoita. Ensimmäiset kotiseutumatkat tehtiin suurissa ryhmissä ja monien linja-autojen muodostamissa kolonnoissa. Matkanjärjestäjiä riitti Suomen ja Venäjän välisen rajan molemmin puolin runsain mitoin. (Lehto & Timonen 1993, 88-106.) Matkalle lähtevien ryhmien kokoonpanot ovat muuttuneet vuosien myötä yhä enemmän sukujen ja perheiden keskeiseksi toiminnaksi. Esimerkiksi 70-vuotispäivien juhlien sijaan saatetaan tehdä sukulaisten kanssa matka Karjalaan. Samaa todistavat karjalaisten omat kuvaukset kotiseutumatkoista. Ensimmäisillä matkoilla saattoi kotikylän poluilla kulkea kymmenittäin kylien entisiä asukkaita tavaten

toisensa yllättäen.

Siinä ruokaillessamme alkoi kuulua vanhan tien suunnasta ihmisääniä ja näkyäkin tulijoita oikein suurempikin joukko. Ensimmäiset ihmettelimme, että ketä, mutta heidän tultuaan lähemmäksi aloimme tunnistella, että entisiä samankyläläisiä nämä tulijat ovatkin, joita emme olleet montakaan nähneet kun aikoja sitten. He olivat keränneet joukkojaan Porin ympäristöstä jonne [...] on sijoitettu. Heitä oli tullut kahdella linja-autolla. – Kun laskimme että paljonko meitä samankyläläisiä siellä silloin oli, niin saimme luvuksi neljäkymmentäyhdeksän. Siitä sitten hajaannuimme kukin tahoilleen, etsimään entisiä nurkkiaan ja menneitä muistoja. (SKS/KRA/MK 11224-11224)

Kaikkia matkustaminen ei enää alku-uteliaisuuden jälkeen kiinnostanut. Toiset kokivat järkytyksen, toiset pettyivät muuten näkemäänsä. (Paasi 1996, 282-283.) Osaa jäi kuitenkin kiehtomaan muistojen herääminen tutuiksi tunnistetuissa paikoissa, entisillä kotiportaita, kivijaloilla ja peltojen reunamilla.

”Kotona, neljäkymmenenseitsemän vuoden kaipausta on täyttynyt. Kylämme lähes sata kotia on pyyhkäisty pois maisemasta, ollen nyt vain tuulentupia. – Ei, ne ovat siltäkin olemassa, sisimmässämme.” (SKS/KRA/MK 9489-9498)

Matkat entiselle kotiseudulle ovat osoittaneet, että fyysisessä maisemassa havaittavat maiseman fragmentit auttavat kadonneen maiseman mieleen palauttamisessa. ”Joka kivi palautui mieleen” (H 1 /04) neljätoistavuotiaana lähteneelle pojalle, kun hän kävi ensimmäisen kerran kotipaikallaan 1990-luvun alkuvuosina. Entinen kodin paikka saattaa löytyä myös, ”kun se sijaitsee kahden kallion välissä” (H2/04). Vaikka ei olisikaan enää muistanut paikkoja Suomessa, entisessä kotikunnassa ”tie kotiin löytyi heti” (H3/04).

Monella vanha koti on myös säilynyt paikallaan joko asumattomana tai nykyasukkaiden kodiksi muunnettuna. Monen mielestä maisemat ovat kuitenkin täysin muuttuneet ja entisen asuinseudun voi vain vaivoin tunnistaa.

Jopa näkyi [...] kaupapuoti, iso, komea

siihen aikaan. Mutta mitä ihmettä: nyt näen vain luhistuneita sementtiperustuksia. Mikä on tämä outous täällä? Missä kaikki kylän talot? Ei ainuttakaan näy missään! On vain vihreyttä, puita ja pensaita, onko täällä kylässä mitään elämää? (SKS/KRA/MK 9181)

Ensimmäisten matkojen haparoivat yritykset löytää tuttuja maamerkkejä oudoiksi muuttuneista maisemista muuttuivat vähitellen määrätietoisemmiksi. Matkoille lähtevien joukoissa muodostuivat tietyt vakioryhmät. Pettyjiä ja järkyttyjiä oli mukana yhä vähemmän, sillä heillä oli mahdollisuus myöhemmin tutustua maisemiin muiden tekemillä matkoilla hankittujen valokuvien ja videofilmien kautta. Joku ei ole käynyt kotiseudulla, koska ei tee mieli. Jollakin painavat terveyssyyt. Joku on kuitenkin saanut muiden välityksellä tietää, että ”kotitalo on jäljellä ja siinä asuu inkeriläisiä - siitä niin kauhean hyvä, että sukulaiset ovat käyneet ja videoineet” (H4/04).

Karjalaisuuden ja entisen kotiseudun muiston säilyttämiseen pyrkivä kulttuuri on vuosikymmenten aikana tarinoitunut ja kaavamaisesti menetetyistä Karjalasta muotoutuneita maisemamuistoja on ylläpidetty ja maisemakuva rakennettu vuosikymmenten ajan. Samalla tavoin kotiseutumatkailu on kaavamaisesti ja kotipaikoilla käyminen on vähitellen muodostanut kerrasta toiseen samanlaisina toistuvia käytäntöjä.

Ensimmäiset Karjalan kotiseutumatkailijat olivat hämmentyneitä näkemästään ja eksyivät helposti. Apua haettiin paikallisista asukkaista, jotka seurasivat mukana kotipaikoille ja usein myös auttoivat paikkojen löytymisessä. Suhteet paikalliseen väestöön olivatkin aluksi lämpimät ja suvaitsevaiset.

Viipurista saimme oppaaksemme Sergein, joka olikin poika paikallaan eikä ensi kertaa matkalaisten kyydissä. Sergeillä oli mukanaan pieni muistivihko, ja sieltä hän näytti meille tutun nimen [...]. Meidän kylän poikiahan [...] oli ja oli ollut Sergein kyydissä vähän aikaisemmin käynyt kotikylässämme. Oppaallamme oli näin jo tuttu tie ja meininki menetelmistä, kun

kohta on puomit edessä ja milliisit käsi pystyssä. (SKS/KRA/ MK 9179)

Paikallisten turvin oli myös helppo opetella uudenlaista kulttuurista käyttäytymistä, sillä useimmille kokemukset poliiseista ja jatkuvista passintarkastuksista olivat uutta. Usein myös majoituttiin yksityiskodeissa ja entisen kotiseudun nykyasukkaat pitivät huolta suomalaisista kotiseutumatkajaista aina ruokailua myöten.

Vähitellen Venäjällä matkailun rajoitukset ja puomien määrä vähenivät. Kotipaikat tulivat tutuiksi ja niille löydettiin ilman opastakin. Välit paikalliseen väestöön viilenivät monen kohdalla. Muutos oli molemminpuolinen, sillä myös paikallinen väestö vähitellen väsyi nurkissaan kulkeviin suomalaisiin. Ensimmäisten vuosien jälkeen uusia matkoja alettiin suunnitella määrätietoisemmin. Suomalaisen ajan rakennettu ympäristö piirtyi vähitellen tottuneen havainnoijan silmiin ja omat kulkureitit vakiintuivat. Venäläiset rakennukset ja vieraaksi koettu ympäristö alkoi jäädä marginaaliin, toiseudeksi. Oman identiteetin rakentumisen myötä venäläinen nykymaisema alkoi vähitellen hahmottua kahdeksi maisemaksi, omaksi ja toisen maisemaksi, nykyiseksi vieraaksi ja maiseman marginaaleissa häämöttäväksi entiseksi kotiseudeksi.

Tutun maiseman hahmoa ruvettiin vähitellen tietoisesti nostamaan esiin alkamalla kunnostaa hautausmaita ja purettujen kirkkojen seutua. Aktiivisesti muistojaan vaalivalle muistelijalle tuli tarve palata Karjalaan uudelleen ”paremmalla ajalla” rakentamaan muistin paikkojaan muistelemiseen soveltuvammiksi.

Kotiseutumatkoille kuljettiin aluksi yhtä paljon yksityisautoilla kuin linja-autokyydilläkin, kunnes matkatoimistojen rooli kotiseuturatkien järjestelyissä vakiintui. Nykyisin monen luovutetun kunnan kotiseutumatkat suoritetaan saman matkatoimiston järjestäminä joka vuosi samoina viikonloppuina. Ensimmäisten käyntien aikana hahmotettiin aluksi tuttuja yhteisiä maisemankohtia: vuoria, hautausmaita, kirkkoja tai kirkonpaikkoja. Kotipaikkoja etsittiin joskus koko kylän väen voimin. Kaikki eivät ensimmäisellä matkallaan päässeet käymään

kotipaikallaan, koska sitä ei löytynyt tai alueelle ei vielä päässyt. Nykyisin kokeneen matkailijan muistin paikat ovat löytyneet, kulkureitit vakiintuneet ja niillä kuljetaan pienissä ryhmissä usein perheittäin. Joillakin on mukana itse tehtyjä karttoja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keräämässä karjalaisten kotiseutumatkailusta kertovassa keruuaineistossa mentaalisia karttoja oli sinne lähetettyjen yli neljänsadan tekstin ja niihin liitettyjen valokuvien mukana muutamia kymmeniä.⁷ Kartat ovat yleensä joko virallisten karttojen pohjiin piirrettyjä ja täydennettyjä, kokonaan itse laadittuja reittikarttoja tai tarkasti entistä kotipihaa ja sen rakennuskantaa kuvaavia asemapiirroksia. Reittikarttoihin on piirretty muistelijalle tärkeitä ja paikkojen tunnistusta helpottavia maisemankohtia, esimerkiksi kiviä, muurahaispesä, lampi, savikuoppa, suurelle kivelle asetettu vanha maataloustyökone jne. Pihapiirejä kuvaavissa kartoissa on tarkimmillaan mukana jokainen pihan rakennus ja niistä piirretyt pohjapiirroksiset pikkutarkasti huonejakoja ja tulipesien sijaintia myöten.

Aiheen tarkastelussa tulen jatkossa lähemmin syventymään yhden suvun maisemamuistoja koskeviin kertomuksiin ja niihin sisältyviin mentaalisen tilan ilmaisuihin, muun muassa kartografiseen ilmaisuun. Kartan piirtäminen on osa muisteluprosessia ja kertomuksen tuottamista. Mentaalisen kartan tehtävä on esittää muistin arvottamaa maisemaa, rajata, korostaa ja häivyttää, muistaa ja unohtaa (Peltonen 2002, 13, Ryden 1993, 245). Karttaa piirtävä muistelija tuottaa kartografiallaan oman muistinsa hyväksymän totuuden. Sen lisäksi että kartta on opas tuntemattomassa maastossa kulkevalle, on se myös maisemasta muodostettujen tulkintojen havaintoväline ja apuneuvo (Ryden 1993, 247). Kartta tai muunlainen tilan kartografinen esittäminen tukee kertomuksen muodostamista ja sen säilymistä. Karttaa voidaan myös muuttaa kertomuksen muokkauksessa, siitä luodaan uusia toisintoja. Siitä poistetaan ja siihen lisätään uusia paikkoja, joita muistellaan, joista kerrotaan aina uudelleen. Paikkoihin liittyy tapahtumia ja muistoja, joita kerrotaan eri kerroilla eri tavoilla.

Tulevassa mentaalisia karttoja koskevassa aineistonkeruutyössä haastattelen noin kahtakymmentä saman suvun eri sukupolviin kuuluvaa informanttia. Lisäksi aineistona käytän SKS:n kotiseutumatkvoja käsittelevään kilpakeruuaineistoon kuuluvia mentaalisia karttoja. Vertailukohteena informanttien maisemakäsitykselle on muistetun karjalaiskylän historiallinen todellisuus sekä kylän nykymaisema, jossa ei enää ole yhtäkään ehjänä säilynyttä suomalaisajan rakennusta. Kylässä ei myöskään enää asuta. Tarkoitukseni on tutkia menneisyyden tilan tuottamista, muistelun ja muistin politiikan tuottamaa käsitystä entisestä asuinseudusta sekä maisemakäsityksen siirtymistä uusille sukupolville. Kiinnostukseni kohteena on menneisyyden tilan ja siihen liittyvien muistin paikkojen kartografinen esittäminen ja sen liittyminen kerrottuun kertomukseen sekä maisemamuistojen tarinoituminen ja muuttuminen vähitellen eräänlaiseksi maisemaperinteeksi, suvun ja yhteisön ylläpitämäksi ympäristökeronnaksi (Huuskonen 2004, 178).

Karjalaiselle kotiseutumistelulle on tyyppillistä, että muistelu kohdistuu kadonneeseen aika-paikkaan, jota muistelun avulla pyritään representoimaan ja rekonstruoimaan erilaisin muistelussa käytetyin apuvälinein. Muistelun apuna käytettyjen valokuvien ja esineiden roolia väitöstyössään tutkinut Kaija Heikkinen on osoittanut niiden suuren merkityksen tarinan rakentumiselle. (Heikkinen 1983; Granö 2000, 43-55.) Muistelun kautta tuotetut mentaaliset kartat ovat valokuvista ja esineistä poiketen kaksoisroolissa. Paitsi muistelun apuvälineitä, ne ovat myös itsessään tarinoita, joita voi muistelutilanteissa päivittää ja muokata piirtämis- ja kerrontahetkeen soveltuvilla tavoilla. Kartta sekä säilyttää muistitietoa että synnyttää uutta sitä lukevien ja käyttävien käsissä.

Monimuotoisuudessaan karjalainen muistelukulttuuri ei siis pelkästään hahmotu yhteisöjen kautta tapahtuvan toiminnan valossa, vaan suuri osa muistelusta on muotoutunut kunkin muistelelevan perheen ja suvun arkielämän ja perheenjäsenten persoonallisuuksien asettamien ehtojen mukaiseksi. Muistin synnyttämiin maisema-

mielikuviin vaikuttaa myös se, onko muistelija elänyt agraari- vai kaupunkikulttuurissa. (Torkki 2004.) Niinikään vaikuttamassa ovat olleet sekä halu että kyky muistella ja jakaa kokemuksia. Joillekin Karjalan muistelu on arjen toimintaa – enemmän tapa- ja ruokakulttuurin ylläpitoa kuin puhuntaa. Eräs siirtokarjalainen kertoi Karjalan esiintyneen kodissaan ääneen muisteltuna vain, kun hän leipoi äidin kanssa piirakoita lauantaisin. Toiminta aktivoi muistelua. Joissakin kodeissa kerronnan kautta tapahtuva muistelu on ollut arkipäivää ja jatkunut katkeamattomana ketjuna äidiltä lapselle ja tämän lapsille sekä heidän jälkipolvilleen kuten informanttiperheeni kohdalla. 1980-luvun puolivälistä lähtien suvun käyttöön on myös laadittu mentaalisia karttoja.

Karttoja eivät suinkaan piirrä kaikki vaan tutkimukseni päämuistelija, ensimmäistä polvea edustaneen tytär. Ensimmäinen kartta on laadittu vuonna 1986, piirtäjän eläkkeellejäämisvuonna, ja se on ripustettu kehystettynä seinälle. Kauan työelämän kiireiden alle jäänyt tarve keskittyä perusteellisemmin Karjalan muisteluun tuli vihdoin eläkevuosien myötä mahdolliseksi. Toisin kuin esimerkiksi useilla sukututkijoilla, tarina Karjalassa sijainneesta entisestä kotikylästä oli jo pitkälti valmis. Se odotti vain näkyväksi tulemistaan ja kartalle sijoittamistaan. Vähitellen erityisesti 1990-luvun vaihteessa alkaneen kotiseutumatkailun ansiosta se alkoi saada lisäväriä tuottaen lisää mentaalisia karttoja. Niiden päätarkoitus oli toimia reittikarttoina jälkipolville, mutta syy kokonaisen karttakokoelman kehittymiseen on kuitenkin sisällöllisesti monisyisempi.

Koska tarkoitukseni on pyrkiä tutkimuksessani yhdistämään muun muassa paitsi maisemantutkimuksen ja etnologian myös kulttuurin- ja perinteentutkimuksen näkökulmia, on yhdeksi kysymykseksi nousemassa aktiivisten ja passiivisten perinteenkannattajien⁸ välinen vuoropuhelu yhteisön sisällä. Yhden aktiivisen muistelijan luoma kertomus saattaa sulkea vaikutuspiiriinsä perheen lisäksi ulkopuolisia jäseniä.⁹ Aktiivista Karjala-muistelijaa voitaisiin täten pitää myös perinteenkannattajana, joka

omalla persoonallaan vaikuttaa siihen, millaisia mielikuvia Karjalasta ympäristössä ja yhteisössä rakennetaan.

Siirtokarjalaiset itse, samoin kuin heidän tutkijansakin, liittävät karjalaisuuteen edelleen poikkeuksellisen yhteisöllisyyden tunteen. (Paukkunen 1993; ks. myös Sallinen & Gimpl 1994, 116-119.) Tämä ajatus esiintyy usein muun muassa kylä- ja kuntahistorioissa, kun kuvaillaan jälleenrakennusajan sopeutumisprosessia. (Mts.) Puhutaan jopa heimoaatteesta ja yleisestä ”hengestä”. Silti perinteentutkijat ovat osoittaneet todeksi sen, että mikään salaperäinen kansansielu ei elätä ja jatka perinnettä eikä myöskään pidä yllä yhteisöjä. Vaikka on kyse yhteisön tasolle heijastuvista, kollektiivitradiitioksi kutsutuista yleisistä muisti- ja perinneaineiksista, toimintanousee kuitenkin aina yksilötasolta. (Enges 2003.)¹⁰ Karjalainen muistelukuluttuuri jakautuu sekä erilaisten yhdistysten kautta tapahtuvaksi yhteisölliseksi että yksilöiden väliseksi ja perheiden sisäiseksi toiminnaksi. Samoin perinteen jatkaminen edellyttää aktiivisia ja motivoituneita sekä oman perinnejärjestelmänsä ja yhteisönsä toimintaperiaatteet tuntevia yksilöitä. Perinteen välitysprosessiin kuuluu myös muutos.

Perinne ei ole muuttumattomana sukupolvelta toiselle siirtyvä kokonaisuus, vaan se on riipuvainen paitsi yhteiskunnallisista, aatteellisista ja mentaliteetteihin liittyvistä tekijöistä, aina myös perinteenkannattajien omista taustoista ja kokemuksista, persoonallisuuden piirteistä, korostuksista ja tavoista välittää tietoa. (Enges 2003, 1-2.) Näin kollektiivisia muisti- ja perinneaineiksia sisältävä muistelu vaihtelee aina kertojasta ja muistelijasta riippuen. Kaikkeen kerrontaan liittyy aina kertojan oma sisäinen kokemus ja henkilökohtainen, dialoginen suhde kerrottavaan aiheeseen, mikä tuottaa yksilöllistä kerrontaa. (Mts.) Perinteen syntyyn ja leviämiseen liittyvää muutosta voidaan tutkia selvittämällä, miten perinnettä ylläpitävässä yhteisössä tulkitaan uudet perinneilmiöt vanhan kansantietouden pohjalta. Olenkin jatkossa kiinnostunut lähestymään aihetta yksilötason ja yhden perheen muistelukäytäntöjen kautta. Tällöin voidaan havainnoida sekä kollektiivisten, karjalaiseen maisemaan yleisesti liitettävien käsitysten, kenties jopa kareliaanisten mielikuvien, sekä yksilöille ja pienemmälle yhteisölle itselleen merkittävien, ainutkertaisten muistojen ja painotusten välistä vuorovaikutusta.

Viitteet

- 1 18.8.2005 ilmestyneessä *Karjala*-lehdessä oleva kirjoitus käsittelee aihetta asukkaiden näkökulmasta. Everstiluutnantti evp Hannes Vesterinen kertoo: ”Rajaseudun asukkailla huoli tulevasta on painanut mieltä jo 20- ja 30-luvuilla, vaikka arkiset askareet olivat jatkuneet ikään kuin mitään uhkaa ei olisi olemassakaan. [...] Koko ajan oli vähän sellainen tunne, että milloin iso karhu sieltä iskee.” (*Karjala* 18.8.2005, 16) Kurkijoen kunnanvaltuusto ehdotti v. 1939 historiatoimikunnan perustamista, jota saattoi pitää enteellisenä tulevaisuutta ajatellen. Myöskään suuria uudisrakennustöitä ei budjetoitu tulevalle vuodelle. Suunnittelun ammattikoulun perustamista harkittiin, vaikka ”nykyinen ajankohta ei olekaan sopiva tämän tapaisen asian toteuttamiselle.” (Fagerlund 1977, 14-15.)
- 2 Karjalan sotien jälkeisestä asuttamispolitiikasta

- sekä entisten että sinne muuttaneiden uusien, neuvostoasukkaiden käsityksistä Karjalasta ks. esim. Hakamies 2005, 90-109. Myös Laine 2005, 19-41 ja Melnikova 2005, 66-78.
- 3 Hyvärinen kirjoittaa ”kertomuksen elämisestä”, jossa ihmisen kertomuksen sisältämät havainnot ja tuntemukset liittyvät hänen olennaisina pitämäänsä toimintaan. Näin kertomuksen ja toiminnan katsotaan liittyvän yhteen, toisaalta ajatellaan myös, että kertomus tapahtuu ja syntyy toiminnan kautta, eikä siten ole varsinaisesti koskaan valmis. Klassiset ns. ”hyvän kertomuksen” lainalaisuudet, esimerkiksi alun, keskikohdan ja lopun osiot, sisältävä kertomuskaavio ei sovellu elämäkertomus-tyyppisen kerronnan tutkimukseen. (Hyvärinen 2004, 297.)
- 4 Maurice Halbvachs pohtii yksilön edelliseltä sukupolvelta perimää tietoisuutta perheeseen

- ja sukuun kuulumisesta (Halbvachs 1992, 55-83). Hän käsittelee myös yhteiskuntaluokkien ja sosiaalisten ryhmien säilymistä sosiaalisesti perityn tiedon kautta (Halbvachs 120-166).
- 5 ”Menneisyys voi ilmetä nykyisyydessä myös käytäntönä, toimintana. Tämä konkretisoituu esimerkiksi tavoissa, rituaaleissa, seremonioissa, juhlapäivien vietossa, tietoisessa tai tiedostamattomassa perinteiden jatkamisessa.” (Salmi 2001, 143.)
- 6 Ulla-Maija Peltonen kirjoittaa jakautuneesta muistista, jolloin esimerkiksi jotakin poliittista ryhmää koskevaa tietoa ei virallisesti sallita. Muun muassa hänen kansalaisotamuistoja koskevissa tutkimuksissaan tällainen viralliseksi ja epäviralliseksi jakautuneen muistin vaikutuksesta erityisesti hävinneen punaisen osapuolen sotamuistot eivät koskaan ole saaneet virallista asemaa samassa mielessä kuin voittajapuolen, valkoisten, muistot. Myös virallisia muistomerkkejä on pystytetty vasta verraten myöhään. Näin ryhmän ainoaksi muistelukulttuuriksi jäi epävirallinen muistelu muistin paikoilla. (Peltonen 2002, 10.)
- 7 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) järjesti siirtokarjalaisten kotiseutumatkoi-ja koskevan kilpakeruun vuonna 1992, jolloin kotiseutumatkailu oli vielä melko uusi ilmiö. Suurin osa aineiston kirjoittajista kertoo ensimmäisestä käynnistään Karjalassa. Mukana on sekä itse evakkoon lähteneitä että heidän jälkipolve-

aan. (Ks. Lehto & Timonen 1993; Sallasmaa 2005.)

- 8 Viime vuosina perinteenkannattaja-käsitettä on käyttänyt mm. Pasi Enges tutkiessaan Lapin saamelaiskylän Talvadasin memoraatti (uskomustarina) -perinnettä. Aktiiviseksi perinteenkannattajaksi kutsutaan perinnetieteen piirissä henkilöä, joka oman perinnejärjestelmänsä tuntien aktiivisesti ja tietoisesti siirtää perinnettä eteenpäin. Passiivinen perinteenkannattaja on puolestaan henkilö, joka on omaksunut ja tuntee oman perinnejärjestelmänsä, mutta ei tietoisesti siirrä perinnettä. (Enges 2003, 1 -2).
- 9 Kerronnan yleisestä säännönmukaisuudesta ja eri kertojien yksilöllisistä käsitteilytavoista ks. esim. Siikala 1984.
- 10 Pasi Enges pohtii uskomusperinteen syntyä käsittelevässä artikkelissaan ruotsalaisen kulttuurintutkijan Carl von Sydowin 1940-luvulla kehittämää ajatusta perinteen leviämisestä. V. Sydow kumoaa aiemmin vallinneen käsityksen mystisen, kollektiivisen ”kansansielun” välityksellä leviävästä perinteestä. Sen sijaan perinne syntyy ja leviää v. Sydowin mukaan aktiivisten, perinnettä tietoisesti siirtävien yksilöiden avulla. Enges siteeraa myös Albert Eskerödin (1947) ajatusta yksilöllisen ja kiteytyneen kollektiivitradition välisestä vuorovaikutuksesta: ”kollektiivitraditio on määrällisesti vähemmän mutta laadullisesti enemmän.” (Enges 2003, 1-7.)

Lähteet

Haastattelut hiitolaisten kesäleirillä Kullaan Silokalliolla 13.5.2004

- H1/04 mies, 80
H2/04 mies, 81
H3/04 mies, 74
H4/04 nainen, 82

Arkistolähteet

SKS (1992), Siirtokarjalaisten kotiseutumatkoi-ja koskeva keruuaineisto (MK). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto, Helsinki.

- ”MK” / 1. mies 11224
”MK” / 2. nainen 9489-9498
”MK” / 3. nainen 9181
”MK” / 4. nainen 9179

Luennot

- Hakamies, Pekka (2004), Maisemantutkimuksen oppiaineen Karjala -luentosarjaan liittyvä luento Porin kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella 11.11.2004.
- Torkki, Terhi (2004), Maisemantutkimuksen oppiaineen Karjala- luentosarjaan liittyvä luento Porin kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella 11/2004.

Julkaisematon kirjallisuus

- Sallasmaa, Kaisa 2005, *Siirtokarjalaisen jälkipolven karjalainen identiteetti kotiseutumatkakertomuksissa*. Pro gradu -tutkielma, folkloristiikka, kulttuurien tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto.

Kirjallisuus

- Chatwin, Bruce (1988), *Näkymättömät polut*. Helsinki: Tammi.
- Enges, Pasi (2003), "Keneltä sinä tämän kuulit?": *Perhe ja suku supranormaalien saamelaistradition välittäjänä*. *Elore* 1/03, URL: http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_03/eng103.html.
- Fagerlund, Rainer (1974), *Kurkijoki sodasta evakkoon*. Loimaa: Kurki-säätiö.
- Fingerroos, Outi (2004), *Muistojen Karjala – utopiat paikasta: Rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granö, Päivi (2000), *Taiteilijan lapsuuden kuvat – lapsuus ja taide samassa hetkessä*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 30. Jyväskylä: Gummerus.
- Halbvachs Maurice (1992), *On Collective Memory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hakamies, Pekka (2005), Migration and Local Identity in Former Territories of the USSR. – *Moving in the USSR: Western Anomalies and Northern Wilderness*. Helsinki: Finnish Literature Society, 9-18.
- Heikkinen, Kaija (1989), *Karjalaisuus ja etninen itsetajunta: Salmin siirtokarjalaisia koskeva tutkimus*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Hovi, Tuija (2004), *Narratiivinen näkökulma uskonnolliseen kokemukseen: Uskontopsykologian näkemys uskonnollisesta kokemuksesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hyvärinen, Matti (2004), Eletty ja kerrottu kertomus. – *Sociologia* 4:2004, 297-309.
- Hyvärinen, Matti (1998), Lukemisen neljä käännettä. – *Liikkuvat erot: Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 311-336.
- Häyrynen, Maunu (2004a), A Periphery Lost: The Representation of Karelia in Finnish National Landscape Imagery. – *International Journal of Geography* 182:1, 2004, 23-32.
- Häyrynen, Maunu (2004 b), Maisemantutkijan koti-seutu. – *Koti, kaiho, paikka, muutos*. Toim. Päivi Granö, Jaakko Suominen, Outi Tuomi-Nikula. Jyväskylä: Gummerus, 55-68.
- Kalela, Jorma (2000), *Historian tutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Laine, Antti (2005), Modernisation in the 1940's and 1950's in the Part of Karelia That Was Annexed from Finland on 13 March 1940. – *Moving in the USSR. Western Anomalies and Northern Wilderness*. Ed. Pekka Hakamies. Helsinki: Finnish Literature Society, 19-41.
- Laine, Antti (2004), "Lähdetään Suomeen!": Luovutetun Karjalan uudelleen asutus. – *Joulukannel: Ajankohtaista karjalaista asiaa* 2004:4. Vammala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Lehto, Liisa & Timonen, Senni (1993), Kertomus matkasta kotiin: Karjalaiset vieraina omilla maillaan. – *Kauas on pitkä matka: Kirjoituksia kahdesta kotiseudusta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 88-106.
- Lowenthal, David (1990), *The Past Is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paasi, Anssi (1996), *Territories, Boundaries and Consciousness. The Changing Geographies of the Finnish-Russian Border*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Paukkunen, Leo (1993), *Hiitolaiset uusille asuin-joille*. Pori: Hiitola-säätiö.
- Peltonen, Matti (1999), *Mikrohistoriasta*. Hanki ja jää – julkaisusarjasta. Helsinki: Gaudeamus.
- Peltonen, Ulla-Maija (2002), *Muistin paika: Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Relph, Edvard (1986), *Place and Placelessness*. London: Pion.
- Ryden, Kent C. (1993), *Mapping the Invisible Landscape: Folklore, Writing and the Sense of Place*. Iowa City: University of Iowa Press.
- Salmi, Hannu (2001), Menneisyyskokemuksesta hyödykkeisiin: Historiakulttuurin muodot. – *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 122-134.
- Siikala, Anna-Leena (1984), *Tarina ja tulkinta: Tutkimus kansankertojista*. Mänttä: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuan, Yi-Fu (1997), *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.